

Mr. Milijan Vasić, stručni saradnik
Osnovnom sudu Banja Luka

PRAVO DJETETA NA IZDRŽAVANJE U PRAVNOJ TEORIJI I SUDSKOJ PRAKSI U REPUBLICI SRPSKOJ

Sažetak: Jedno od najvažnijih prava u eri sveopšte društvene globalizacije je zaštita integriteta djeteta, njegovo ostvarivanje prava na izdržavanje, kako unutar porodice tako i izvan nje. Momentom rođenja djeteta dobija izvjesna zagarantovana prava upisom u matičnu knjigu rođenih: lični JMBG, lično ime, državljanstvo, pravo na saznanje o postojanju oba njegova roditelja, ali i pravo na izdržavanje od strane njegovih roditelja ili drugih zakonom određenih lica.

U ovom radu nastoji se odgovoriti na pitanje koliko je dijete u pravu na izdržavanje zaštićeno u praksi, biće ukazano na teorijsku i praktičnu (sudsku) problematiku ostvarivanja prava na izdržavanje djeteta (alimentacija). Biće ukazano na sudsku praksu pred Osnovnim sudom u Banjoj Luci, kao najvećeg prvostepenog suda u Republici Srpskoj na način ostvarivanja prava djeteta na izdržavanje, kako kroz glavni parnični tako i kroz druge, adhezione sudske postupke (izvršni, krivični).

Ključne riječi: dijete, davanje izdržavanja, porodično pravo, organ starateljstva.

1. Uvod

Posmatrano kroz istoriju prava djeteta su bila mnogo drugačija od današnjeg. Kretala su se od najnepovoljnijeg statusa (sve je zavisilo od pater familiasa – rimsko doba), vidljiv kroz Zakonik XII ploča iz 451/450. godine p.n.e. u IV i V ploči, prema kojem su roditelji imali pravo da prodaju svoju djecu. Djeca su bila u vlasništvu oca i nisu imala nikakva prava, te su uz robove imali najnepovoljniji položaj u rimskom društvu. Za stari vijek važno je napomenuti i Solonove zakone i Hamurabijev zakonik iz 1780. godine p.n.e. koji je već tada pokušavao da se urede u boljem smislu odnosi djece u porodici i ograniče određena prava pater familiasa.

U Staroj Grčkoj položaj djeteta u porodici prvenstveno je zavisio od njegovog pola. Tako su dječaci i djevojčice imali različite društvene uloge, a s pravnog aspekta posmatrano, različito i tretirani uz česte elemente očite diskriminacije in favorem u dječaka - muškaraca kao odabranih bića.¹ S druge strane djevojčice su uz svoje majke učile raditi različite vidove kućanskih poslova kuhati, tkati i čistiti², što jasno

1 A. Huseinspahić, *Razvoj pravnog statusa djeteta od antičkog do savremenog doba*, https://www.researchgate.net/profile/Ajdin_Huseinspahic/publication/298715353_RAZVOJ_PRAVNOG_STATUSA_DJETETA_OD_ANTICKOG_DO_SAVREMENOG_DOBA/links/56ea767508ae25ede8318873/RAZVOJ-PRAVNOG-STATUSA-DJETETA-OD-ANTICKOG-DO-SAVREMENOG (od 6.8.2020).

2 *Ibid.*, https://www.researchgate.net/profile/Ajdin_Huseinspahic/publication/298715353_RAZVOJ_PRAVNOG_STATUSA_DJETETA_OD_ANTICKOG_DO_SAVREMENOG_DOBA/links/56ea767508ae25ede8318873/RAZVOJ-PRAVNOG-STATUSA-DJETETA-OD-ANTICKOG-DO-SA-

ukazuje na jaku izraženu ponlu diskiminaciju.

Pater familias je predstavljao jedan stub državne vlasti, imao je veliku moć kojoj su se svi ostali članovi morali pokoravati. Prava djeteta gotovo da nisu ni postojala. Njihov opstanak i pravo na život bili su u rukama jednog čovjeka. Takav se odnos prema djeci zadržao i kroz cijeli srednji vijek, gdje je zakonskim okvirima bio propisan težak položaj djeteta kako u porodici tako i u društvu. Vidljiva je velika obespravljenost djece sve do vremena socijalizma, kada su socijalističke zemlje popravile položaj djeteta utvrđujući skup prava i obaveza roditelja u interesu djece.

U Austrijskom građanskom zakoniku iz 1811. godine zadržava se patrijarhalni porodični sistem. Prevashodno u ekonomskoj zavisnosti članova porodice od oca – glave porodice, koji izdržava suprugu i djecu, ali ima određenu vlast nad njihovom voljom i slobodom življenja. Priznavala su se samo bračna djeca, tj. jedino su ona imala izdržavanje od oca, dobijala njegovo prezime i grb, “te je bivalo vaspitavano za ono zanimanje za koje on sam odluči da je najbolje za dijete, bez ikakve obaveze da se o tome sa bilo kime posavjetuje”³. Vanbračna djeca su bila po ugledu na ranije feudalno doba marginalizovana, u jako nepovoljnom položaju toliko da su bila isključena od bilo kakve vlasti oca nad njima ali i prava na izdržavanja kako od oca tako i ostalih srodnika. Sličan patrijarhalan odnos oca prema djeci bio je zastupljen u Bosni. Pod uticajem jednim dijelom Austrijskog građanskog zakonika za porodično pravo bile su značajne austrijske Prve novele iz 1914. godine i Treće novele iz 1916. godine. Sličan uticaj imalo je šerijatsko pravo koje je bilo u primjeni na sve muslimane u tadašnjoj BiH. Kroz vrijeme se mijenjao i sam naziv “očinska vlast” – u “roditeljska vlast” – “roditeljsko pravo” i viševjekovna obespravljenost djeteta kao člana porodice i društva uspijeva da se popravi tek od XX vijeka. Prava djeteta su utkana u Ustav svih savremenih država, pa tako i kod nas. U Bosni i Hercegovini kao glavni izvori porodičnog prava u zaštiti dječijeg integriteta su: Ustav BiH⁴, Ustav RS⁵, Ustav FBiH⁶ i Statut BDBiH⁷, a zatim su tu još i Porodični zakoni takođe oba

VREMENOG (od 6.8.2020).

3 *Ibid.*, https://www.researchgate.net/profile/Ajdin_Huseinspahic/publication/298715353_RAZVOJ_PRAVNOG_STATUSA_DJETETA_OD_ANTICKOG_DO_SAVREMENOG_DOBA/links/56e-a767508ae25ede8318873/RAZVOJ-PRAVNOG-STATUSA-DJETETA-OD-ANTICKOG-DO-SA-VREMENOG (od 6.8.2020).

4 Ustav Bosne i Hercegovine (dalje Ustav BiH), Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (“Sl. glasnik BiH”, br. 25/2009) - Amandman I.

5 Ustav Republike Srpske (dalje Ustav RS), “Sl. glasnik RS”, br. 3/1992 – Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine donesen je na sjednici Skupštine srpskog naroda u BiH 28. 2. 1992. god. a objavljen je 16. 3. 1992. god., 6/1992, 8/1992, 15/1992, 19/1992, 21/1992 – Zakonodavna komisija Narodne skupštine Republike Srpske 17. 12. 1992. godine utvrdila je prečišćeni tekst Ustava Republike Srpske koji je objavljen 31. 12. 1992. godine, 28/1994 - Amandmani XXVI-XLIII, 8/1996 - Amandmani XLIV-LI, 13/1996 - Amandman LII, 15/1996 - ispr., 16/1996 - Amandman LIII, 21/1996 - Amandmani LIV-LXV, 21/2002 - Amandmani LXVI-XCII, 26/2002 - ispr., 30/2002 - ispr., 31/2002 - Amandmani XCIII-XCVIII, 69/2002 - Amandmani XCIX-CIII, 31/2003 - Amandmani CIV i CV, 98/2003 - Amandmani CVI-CXII, 115/2005 - Amandman CXIV, 117/2005 - Amandmani CXV-CXXI i 48/2011 - Amandman CXXII i “Sl. glasnik BiH”, br. 73/2019 - odluka US BiH).

6 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (dalje Ustav FBiH), (“Sl. novine FBiH”, br. 1/1994, 1/1994 - Amandman I, 13/1997 - Amandmani II-XXIV, 13/1997 - Amandmani XXV i XXVI, 16/2002 - Amandmani XXVII-LIV, 22/2002 - Amandmani LVI-LXIII, 52/2002 - Amandmani LXIV-LXXXVII, 60/2002 - ispr. Amandmana LXXXI, 18/2003 - Amandman LXXXVIII, 63/2003 - Amandmani LXXXIX-XCIV, 9/2004 - Amandmani XCV-CII, 20/2004 - Amandmani CIII i CIV, 33/2004 - Amandman CV, 71/2005 - Amandmani CVI-CVIII, 72/2005 - Amandman CVI i 88/2008 - Amandman CIX).

7 Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (dalje ustav BDBiH), (“Sl. glasnik BDBiH”, br. 2/2010).

entiteta, kao i BDBiH⁸.

2. Zakonski okviri zaštite prava djeteta na izdržavanje

Načelo jednakosti i ravnopravnosti roditelja prema djeci ostvaruje se primjenom adekvatnih zakona svake države pojedinačno. Snažan zakonski okvir daje Ustav i Porodični zakon u državi, ali se on obezbjeđuje i poštovanjem međunarodnih pravnihi akata (deklaracija i konvencija) donesenim od strane Savjeta Evrope. Bosna i Hercegovina je takođe, njihov potpisnik. Do 2002. godine kada je donesen novi PZRS i 2005. godine novi PZFBiH u BiH je korišten termin roditeljsko pravo, koji se od tada mijenja u FBiH u roditeljsko staranje a u RS se zadržao raniji termin. Osnovni cilj oba termina je uređenje roditeljske obaveze kada je u pitanju ostvarenje najboljeg interesa djeteta.

Osnov zaštite porodičnih odnosa, a i prava djeteta na izdržavanje crpi se iz Ustava BiH, gdje je u čl. 2 u grupu ljudskih prava i osnovnih sloboda koje Ustav garantuje navedeno pravo na porodičan život, brak i zasnivanje porodice. U istom se navodi da u cilju ostvarivanja međunarodnih standarda u pravu „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini⁹. Aneksu I Ustava BiH je propisao kao dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se kod nas primjenjivati Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine. Istu ustavnu zaštitu porodičnog života propisuju i Ustavi oba entiteta kao i Statut BDBiH.

S obzirom da je porodičnim zakonima u BiH lični integritet djeteta adekvatno zaštićen, uvijek se javlja potreba za poboljšanje samih mehanizama zakonske regulative ali i sudske prakse. Bilo bi dosta jasnije kada bi se svi vodili maksimumom da zaštita djeteta u svim sferama njegovog života i njegovih potreba nikad nije dovoljna i da je konstantno potrebno raditi na njihovom usavršavanju. U ostvarivanju roditeljskog staranja roditelji su samostalni i niko se ne smije miješati u odnos njih i njihove djece, sve dok roditelji udovoljavaju svojim dužnostima te razumno i svrsishodno koriste svoja prava.¹⁰ Dijete prije svega ima pravo na zaštitu i osiguranje sredstava za izdržavanje od njegove porodice (oba roditelja), a ukoliko roditelji iz bilo kojeg opravdanog razloga nisu u mogućnosti tu zaštitu i izdržavanje da obezbijede, onda se ona može dobiti od najbližih krvnih srodnika (baba, djedova, braća, sestre itd.). Ako nikog od njih nije u mogućnosti obezbijediti pravo na izdržavanje djetetu, tada država kroz angažman organa starateljstva nastoji obezbijediti izdržavanje djeteta.

8 Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (dalje PZFBiH) („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05, i 31/14 i 32/2019 - odluka US); Porodični zakon Republike Srpske (dalje PZRS) („Službeni glasnik RS“, br. 54/02, 41/08, i 53/14 i 56/2019 - odluka US); Porodični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (dalje PZBDBiH) („Službeni glasnik BDBiH“, br. 23/07).

9 čl. 2 Ustav BiH.

10 A. Huseinspahić, *Zaštita ličnih prava djeteta u bosanskohercegovačkom pravu kao preduslov zaštite djece*, Zbornik radova 7. međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2019., str. 245.

Svi porodični zakoni u BiH pojam djeteta shvataju kao maloljetnu osobu koja nije napunila osamnaest godina života. Kada je u pitanju pravo na izdržavanje djeteta ono je moguće prema maloljetnom djetetu ali i do 26. godine života punoljetnog djeteta koje se nalazi na redovnom školovanju. S druge strane ukoliko se radi o djetetu koje je punoljetno i poslovno nesposobno (zbog bolesti), onda njegovo izdržavanje od strane njegovih roditelja nije uslovljeno nikakvim rokovima. „Ako se djeca nalaze na redovnom školovanju, roditelji su dužni da im prema svojim mogućnostima obezbijede izdržavanje i nakon punoljetnosti, a najdalje do navršene 26. godine života, osim ako redovno školovanje nije u tom vremenu završeno iz opravdanih razloga.”¹¹. Pod redovnim školovanjem, pored osnovnog i srednjeg obrazovanja, misli se na prvi ciklus studija, koji može potrajati do 26. godine života djeteta. Ovdje se otvara prostor za diskusiju, s obzirom da je u BiH uvođenjem bolonjskog procesa u visoko obrazovanje (koji je organizovan po sistemu 3+2, 5+0 i 4+1 godina trajanja studija) omogućeno i da se drugi ciklus studija završi do 26. godine. Da li bi u tom slučaju postojala obaveza roditelja, da u skladu sa svojim mogućnostima doprinose, makar djelimično izdržavanju punoljetnog djeteta na studijama II ciklusa? Obaveza izdržavanja se po novonastaloj situaciji ne bi odnosila samo na studije III ciklusa punoljetnog djeteta.

U određenoj literaturi se nailazi na stav da su sudska praksa i pravna teorija saglasne da upis na posleđiplomske studije nije završavanje prethodnog školovanja nego početak novih studija što je stvar ambicije i mogućnosti samog djeteta a ne postoji obaveza njegovih roditelja da finansiraju sticanje takvog stepena obrazovanja.¹²

Ako je punoljetno dijete zbog bolesti, fizičkih ili psihičkih nedostataka nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine, roditelji su dužni da ga izdržavaju dok ta nesposobnost traje.¹³

U drugoj polovini XX vijeka se počinje zauzimati jasan stav da se prava djeteta ojačaju. Zaštita djece od strane međunarodnog prava ogleda se kroz navedene pravne akte: Ženevsku konvenciju o pravima djeteta iz 1924. godine, Deklaracija o pravima djeteta iz 1948. i 1959., Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine (koja je univerzalna u svojoj primjeni na svu djecu Svijeta), a sadrži i druge kategorije ljudskih prava, princip zabrane diskriminacije (čl. 2.), princip najboljeg interesa djeteta (čl. 3), holistički princip (sva prava su osnovna, jednako važna, međuzavisna i nedjeljiva)¹⁴. U istom kontekstu svakako je nezaobilazna Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine. Sve one su u velikoj mjeri uticale na položaj djeteta u porodici i njegov lični integritet u društvu, te nastojale da pruže zaštitu u svim segmentima njegovog života. U većini konvencija se navodi da čovječanstvo djetetu duguje najbolje što mu mora pružiti, te da dijete mora biti zaštićeno izvan i iznad svih rasa i nacionalnosti.

11 Čl. 233. stav 1. PZRS.

12 Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 263.

13 Čl. 233. stav 2. PZRS.

14 Radić D., *Unapređenje pravnih kapaciteta djeteta – pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja i poslovna sposobnost djeteta*, Zbornik radova 7. međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2019., str. 126.

Tokom 1946. godine osniva se Fond Ujedinjenih nacija za hitnu pomoć djeci (UNICEF) sa sjedištem u Njujorku, s tim da ima kancelarije u preko 190 država u svijetu. BiH je članica UNICEF-a od 1992. godine. Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine ratifikovalo je do danas 196 država, dok je BiH potpisnica od 1993. godine. Cilj UNICEF-a je prevazilaženje problema koje izaziva siromaštvo, nasilje, bolest i ostali svaki vid diskriminacije djeteta, a kako bi se ostvario što kvalitetniji život i razvoj djeteta u društvu u kojem živi.

Prava djeteta su primjenom ovih navedenih zakonskih regulativa postala univerzalna, nedjeljiva i neotuđiva¹⁵, a sve se obezbjeđuje određenim mjerama zaštite, kojima se ostvaruje najbolji interes djeteta. Tako se danas u prava djece u BiH ubrajaju: pravo na staranje o životu, zdravlju i razvoju ličnosti, pravo djeteta da živi sa roditeljima, pravo djeteta na zaštitu od nezakonitog miješanja u njegovu privatnost i porodicu, pravo djeteta na izdržavanje i uvažavanje vlastitog mišljenja, pravo djeteta na obrazovanje, pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostrebe, zlostavljanja i zanemarivanja.¹⁶

3. Porodica kao stub sigurnosti djeteta u eri globalizacije

Porodica se može definisati kao zajednica života koja proističe iz braka ili vanbračne zajednice kao i zajednica života ostalih srodnika a između njih se zakonom uređuju određena prava i dužnosti. Tako imamo prava i dužnosti roditelja prema djeci koji ravnopravno obavljaju roditeljsko pravo, ali i djece prema roditeljima, kao uzajamnu pravo i dužnost.

Savremeno, postmoderno, globalno društvo obilježava velika brzina promjena, nestajanje mnogih orijentira koji su oblikovali živote ljudi, važnost i poželjnost individualnog izbora i postignuća, povećanje neizvjesnosti i nesigurnosti, ubrzanje životnih tokova i sl. Ovo se odražava na život pojedinca i porodice – ne postoje jasne granice između kuće i radnog mjesta, privatnog i javnog života, za uređenje zajedničkog života ne postoje „naslijeđena“ uputstva – ustaljene porodične norme i vrijednosti, već se moraju neprestano ulagati napor i kako si se razvile različite strategije za uspješno funkcionisanje i uređenje životnog prostora.¹⁷

Pri tome je bitno osvrnuti se na sam pojam porodice, kao društvene grupe, a koju čine u njenom najosnovnijem obliku roditelji i djeca. U porodici se odvijaju različiti životni procesi (bilološki, reproduktivni, sociološki, ekonomski i sl.), ali je bitno istaći naročito njenu sociološku i zaštitnu funkciju. Da bi neko uopšte imao osnovni vid zaštite u društvu od najranijeg perioda njegovog perioda društvenog nastanka stvarala se misao pripadanja jedinice grupi. U ovom slučaju možemo posmatrati i

15 Čović A., *Prava deteta: evolucija, realizacija i zaštita*, Beograd: Institut za uporedno pravo, 2017., str. 18.

16 Huseinspahić A., *Zaštita ličnih prava djeteta u bosanskohercegovačkom pravu kao preduslov zaštite djece*, Zbornik radova 7. međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2019., str. 247.

17 Vilić D., *Porodica u kontekstu savremenih društvenih promjena*, Banja Luka: Sociološki diskurs, 2011., str. 22.

način zaštite i opstanka djeteta njegovog izdržavanja od strane roditelja koji zajedno čine grupu – porodicu.

U prvobitnoj zajednici i kroz cio srednji vijek vidimo veliku ulogu koju je imao otac. Danas se u eri sveopšte globalizacije uočava vidljiva promjena osnovnih porodičnih vrijednosti. Društveno-ekonomske i demografske promjene zabilježene, najprije, u razvijenim društvima od 60-ih godina 20. vijeka (povećanje ekonomske aktivnosti žena, slabljenje autoriteta muškaraca, novi individualizam, smanjivanje fertiliteta, porast broja razvoda, kohabitacija, vanbračna rađanja i sl.) dovele su do značajnih promjena u oblasti moderne porodice (oblik, struktura, funkcije, odnosi između članova)¹⁸. U modernom dobu porodicu su zahvatile velike promjene kada je u pitanju porodični odnosi djece i roditelja. Dijete se više ne smatra sredstvom za očuvanje prezimena, porodične imovine i izvršavanja radnih obaveza, već se sve više posvećuje pažnju emotivnom, obrazovnom odgoju i zdravom psihofizičkom razvoju djeteta u njegovoj porodici.

U modernom dobu vidljivo je da se rađa manje djece, zastupljenije su porodice sa jednim, eventualno dva djeteta a nerijetko su i svojevremeno sterilitetom zastupljene i porodice bez djece. Era globalizacije, modernizacije i razvoja našeg društva za sobom povlači i posljedice porasta životnih standarda, a time većih zahtjeva za ulaganje u izdržavanje djeteta od strane roditelja. Kako se ranije porodica shvatala kao interesna zajednica više članova, povezanih srodstvom, u kojoj se proizvodilo i trošilo proizvedeno, te uglavnom izvan nje za njene članove opstanak nije bio moguć, danas se porodica ekonomski pretvara u potrošačku jedinicu¹⁹ gdje uglavnom oba roditelja ostvaruju novčane prihode od svog rada (zaposlenja) izvan porodice.

Mišljenja smo da je porodica kao društvena zajednica danas napadnuta globalizacijom i shvatanjima koja imaju za posljedicu pojavu većeg broja porodica nego broja djece (supružnici bez djece – kao posljedica dobrovoljnog steriliteta, supružnici ne žele djecu ili organskog steriliteta, koji se opet može vještačkim načinom prevazići raznim potpomognutim vantjelesnim metodama začeća i rađanja). Pored navedeno često se javlja i problem izdržavanja djece, gdje se i samom voljom roditelja uskraćuje djetetu pravo na izdržavanje ili pak realnom nemogućnošću obezbjeđenja istog. Država tada nastupa kao zaštitnik najmlađih članova društva, na način da prati sve društvene promjene, modernizaciju porodičnih odnosa, te putem organa starateljstva adekvatno reaguje na određenu porodične anomalije i nesklad.

4. Pojam i ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje

4.1. Pravo djeteta na izdržavanje

Izdržavanje se definiše kao pravo jednog lica (primaoca izdržavanja), koje samo ne može obezbijediti svoje potrebe za biološki i duhovni razvitak²⁰ da traži potrebna sredstva za egzistenciju i s druge strane obaveza drugog lica (davaoca izdržavanja)

¹⁸ Vilić D., *Transformacija (i/ili rekonstrukcija) moderne porodice*, Banja Luka: Sociološki diskurs, 2011., str. 51.

¹⁹ *Ibid.*, 57.

²⁰ Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 250.

da ih mu obezbijedi. Da bi dijete moglo da se razvija ono mora imati osiguran: stan, hranu, odjeću, obuču, pravo na liječenje, udžbenike i potrebe za druge školske obaveze, a da ne govorimo o onim drugim potrebama koje roditelji podmiruju u vezi s njegovim opštim kulturnim odgojem, kao što je posjećivanje kina, pozorišta i drugih priredaba, sve što je potrebno za njegovu rekreaciju, ljetovanje itd. Za sve to potrebna je ekonomska baza – a to nazivamo izdržavanjem, bez obzira u kojem ga vidu dijete prima.²¹ Kada roditelji žive zajedno (u braku ili u vanbračnoj zajednici), izdržavanje se daje u najvećem dijelu in naturam, zbog gore nabrojanih potreba djeteta. Međutim, postoje i slučajevi npr. da dijete odsustvuje iz porodice zbog ljetovanja, boravaka u kampusu ljetnjih škola i sl., gdje se izdržavanje u većem dijelu izražava u novcu. Novčano izdržavanja najbolje dolazi do izražaja kada se roditelji razdvoje, tačnije žive odvojeno, da li razvodom braka ili prestankom vanbračne zajednice ili nikad nije ni postojala, da li bračna ili vanbračna zajednica, djetetovih roditelja. U takvoj situaciji izdržavanje roditelju sa kojim dijete ne živi se utvrđuje u određenom novčanom iznosu²², dok se drugom roditelju s kojim dijete nastavlja zajednički život posebno vrednuje briga i rad²³ koji svakodnevno dijete iziskuje u toku svoga odrastanja (in naturam).

4. 2. Ostvarivanja prava djeteta na izdržavanje

U PZRS se navodi da „roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju“²⁴. Roditelji su dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove normalne životne potrebe i štititi ga od svih oblika poroka: droga, alkohol, skitničenje, razbojništvo, krađa, prostitucija, prosjačenje, kao i svih oblika maloljetničke delikvencije, te nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zlopotrebe i svih drugih asocijalnih pojava²⁵. Prilikom zaštite prava djeteta njegov najbolji interes mora biti glavni cilj pri ostvarivanju integriteta djeteta, a tako i kod obezbjeđenja izdržavanja.

Kada se izdržavanje odvija u porodici zajednički od strane roditelja, dijete koje je navršilo petnaest godina života i radom ostvaruje prihode, dužno je da doprinosi za svoje izdržavanje, kao i za izdržavanje članova svoje porodice u kojoj živi²⁶. Ovdje je data zakonska mogućnost roditeljima da se rasterete izvjesne obaveze prema djetetu, ali ne potpuna već samo u određenom dijelu s obzirom na djetetove mogućnosti i potrebe.

U obezbjeđenje djetetove egzistencije, ukoliko roditelja nema ili nisu u mogućnosti obezbijediti djetetu ima pravo na izdržavanje od ostalih krvnih srodnika u pravoj liniji²⁷, prvo od njegovog djeda i babe, a ukoliko oni nisu živi ili nemaju

21 Prokop A., *Porodično pravo, Odnosi roditelja i djece*, Zagreb: Školska knjiga – Zagreb, 1972., str. 147.

22 Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 261.

23 Čl. 254. PZRS.

24 Čl. 81. PZRS.

25 Čl. 134. st. 2. PZFBiH.

26 Čl. 234. st. 1 PZRS.

27 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, Službeni glasnik, 2014., str. 390.

dovoljno sredstva za izdržavanje ta obaveza prelazi na punoljetnu braću i sestre, ili maloljetnog brata i sestru koji ostvaruju zaradu ili prihode iz svoje imovine.²⁸ Ako dijete koje je u potrebi izdržavanja nema ni brata ni sestru onda na obavezu davanja izdržavanja se pozivaju njegovi pradjedovi i prababe.²⁹

Izdržavanje djeteta od strane njegove porodice, posmatrano na navedene načine predstavlja djeljivu obvezu³⁰, kako između njegovih roditelja, tako i između njegovih ostalih srodnika, koji bi mogli biti obavezani na izdržavanje u konkretnom slučaju. Ona može biti i zajednička, ali i tada se ona dijeli među njima svakom prema njegovoj mogućnosti. Sud to uzima u obzir prilikom određivanja izdržavanja tako da ako je više lica istovremeno bilo obavezano na davanje izdržavanja djetetu onda je ona solidarna obaveza³¹. To je isključivo lično pravo i obaveza, koja proizilazi iz porodičnih odnosa, te se ne može ni prebiti (jer potiče iz zakonske obaveze izdržavanja³²) ni prenijeti na drugo lice³³.

4.3. Pravo djeteta na izdržavanje od ostalih srodnika

Dijete ima pravo na izdržavanje od svojih krvnih srodnika u pravoj liniji (roditelji, djed, baba), rođene braće i sestara, usvojlaca, braće i sestara po ocu ili po majci, očuha, maćehe, pod određenim zakonskim uslovima i prinudnog je karaktera.³⁴ Izdržavanje djece je dužnost i pravo njegovih roditelja koje ne prestaje i kada npr. roditeljsko pravo prestane oduzimanjem. Kada je u pitanju izdržavanje djeteta od njegovih ostalih srodnika ono je moguće samo u odnosu na maloljetnu braću i sestre, a izdržavanje punoljetne braće i sestara može postojati samo pod uslovom da su zbog bolesti, fizičkih ili psihičkih nedostataka nesposobni za rad³⁵.

Pravo na izdržavanje djeca mogu da dobiju i od svojih tazbinskih srodnika u prvom stepenu prave nishodne linije³⁶, kada očuh ili maćeha izdržavaju svoje pastorku, a slično je i kod usvojenja gdje usvojlac izdržava usvojenika (dijete). Ova zakonska obaveza između očuha/maćehe i pastorka/pastorke moguća je uz ispunjenje sljedećih uslova: da su očuh/maćeha u mogućnosti da daju izdržavanje i da maloljetni pastorak/pastorka nemaju živih drugih srodnika koji su po zakonu dužni da ih izdržavaju ili nisu u mogućnosti za to, te da postoji brak između očuha/maćehe i roditelja maloljetnog pastorka.³⁷ Kod ovog oblika izdržavanja važe pravila redoslijeda kako se oni pozivaju na nasljeđe (između sestre i babe koje su u obavezi da izdržavaju maloljetnika, sestra maloljetnika dolazi u obavezu izdržavanja prije

28 *Ibid.*

29 *Ibid.*

30 *Ibid.*, 483.

31 *Ibid.*

32 Čl. 341. tč. 5 ZOO ("Službeni list SFRJ", br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989 i "Službeni glasnik RS", br. 17/1993, 3/1996, 37/2001 - dr. zakon, 39/2003 i 74/2004).

33 Čl. 86. st. 1. ZOO.

34 Aličić M.; Bakić-Mihanović A., *Porodično pravo*, Zagreb, 1980., str. 326.

35 Čl. 239. u vezi sa Čl. 233. st. 2. PZRS.

36 Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 268.

37 *Ibid.*

babe maloljetnika), odnosno očuh i maćeha koje je pastarak tužio za izdržavanje a ima srodike koji su u mogućnosti da ga izdržavaju, očuh i maćeha će u tom slučaju imati pravo isticanja prigovora poštovanja reda (*discusio oridinis*).³⁸ Ako maloljetnik ima dvije sestre ili brata, obaveza izdržavanja se između njih dijeli ali prema njihovim mogućnostima. Međutim, može se desiti da otac djeteta privređuje na imanju svoga oca a nema posebne imovine ni zaplenjivog prihoda, može i deda biti obavezan da plaća detetu za izdržavanje onoliko koliko bi od neplaćene nagrade za očev rad bilo zaplenjeno kao nužni očev doprinos izdržavanju djeteta.³⁹

Odredbe o izdržavanju između roditelja i djece primjenjuju se i na odnos usvojitelja i usvojenika. Usvojitelj iz nepotpunog usvojenja je u primarnoj obavezi izdržavanja ustvojenika, s tim da se usvojenikovi biološki roditelji ne oslobađaju obaveza izdržavanja ukoliko usvojilac dođe u situaciju da izdržavanje ne može dati. Ovaj oblik usvojenja ne utiče na prava usvojenika prema njegovim biološkim roditeljima i drugim srođnicima, kao ni na njegove dužnosti prema njima.⁴⁰

5. Određivanje visine izdržavanja za dijete

U čl. 6. PZRS se naglašava potreba skladne uloge oba roditelja u odgajanju, vaspitanju, obrazovanju i izdržavanju djeteta. Međutim, taj sklad uglavnom se razvodom u većoj ili manjoj mjeri narušava. Presudom⁴¹ kojom se brak poništava ili se brak razvodi, sud će po službenoj dužnosti odlučiti i o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju zajedničke djece, kao i o izdržavanju bračnog supružnika, ako je on to zahtijevao⁴². Sudski postupak⁴³ za određivanje davanja izdržavanja pokreće se tužbom.⁴⁴ Tužbu za izdržavanje djeteta mogu podnijeti: vanbračni roditelj djeteta, maloljetnik protiv roditelja ili drugih krvnih srođnika, punoljetno lice pod zakonskim uslovima, usvojenik, maloljetnik protiv punoljetnog brata ili sestre ili protiv maloljetnog brata i sestre koji imaju svoju imovinu iz koje ostvaruju prihode, maloljetni pastarak protiv

38 *Ibid.*

39 I. Babić (2014) *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 392.

40 *Ibid.*, 422.

41 Iz obrazloženja Presude br. 71 0 P 076708 10 P od 29.03.2010. godine, vidimo upravo sudske odlučivanje u brakorazvodnoj parnici: „Mldb. K. Đ., dijete parničnih stranaka rođen xx.xx.1996. godine u Banjaluci povjerava se na zaštitu, brigu i vaspitanje ocu i zakonskom zastupniku K. V.. Obavezuje se predlagač K rođ. M. D. da na ime svoga doprinosa za izdržavanje mldb. K. Đ. plaća mjesečni iznos od 15% od plate počev od dana xx.xx.2010. godine kao dana podnošenja prijedloga pa dok za to postoje zakonski uslovi ili do drugačije odluke suda, dospjele iznose platiti odjednom a sve buduće iznose od 1. do 10. u mjesecu za tekući mjesec, na ruke oca i zakonskog zastupnika K.V”, Dopis Osnovnog suda u Banjoj Luci br. 071-0-Su-0-20-002616 od 06.08.2020. godine)

42 Čl. 72. PZRS.

43 Iz obrazloženja Presude br. 71 0 P 189450 14 P od 01.04.2016. godine: „U činjeničnom supstratu tužbe u bitnom je navedeno da je tužiteljica rođena dana xx.xx.1991. godine, da je redovan student druge godine na xxx Univerziteta u Banjaluci na studijskom programu xxx smjer xxx, da nakon razvoda braka roditelja tužiteljica živi sa majkom u domaćinstvu, da je tuženi kao otac u skladu sa odredbom člana 233 Porodičnog zakona dužan da doprinosi za izdržavanje tužiteljice, da je tuženi zdrav i da nema drugih lica kojih je po zakonu dužan izdržavati, da je tuženi korisnik penzije i boračkog dodatka, te da tužiteljici s obzirom na starosnu dob, kao i s obzirom da je student doprinos majke nije dovoljan kako bi se podmirile njene osnovne potrebe.“, Dopis Osnovnog suda u Banjoj Luci br. 071-0-Su-0-20-002616 od 06.08.2020. godine.

44 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 727.

očuha ili maćehe.⁴⁵ Zakon propisuje da punoljetno dijete ima pravo na izdržavanje u dva slučaja: 1) djeca koja se nalaze na redovnom školovanju i 2) zbog bolesti i psihofizičkih nedostataka.

Roditelj sa kojim dijete nakon razvoda ne živi, dužan je doprinositi izdržavanje djetetu u utvrđenom novčanom iznosu. Pri tome sud uzima u obzir uzrast djeteta te ostale njegove potrebe, redovno školovanje, dodatne društvene ili sportske aktivnosti kojima se dijete redovno bavi. Kada je u pitanju visina novčanog iznosa koje roditelj treba platiti, tu se radi o dosudi nedospjelih novčanih iznosa za ubuduće. Iznos u procentima ne može biti manji od 15% za jedno izdržavano dijete niti za svu izdržavanu djecu veći od 50% od visine ličnog dohotka.⁴⁶ Taj procentualni iznos alimentacije sud dosuđuje ako roditelj koji je na nju obavezan prima platu, penziju, stalnu novčanu rentu i sl. U suprotnom, ako taj roditelj nema ništa od navedenog, sud će ga takođe obavezati na plaćanje izdržavanja djeteta ali na način da mu se visina izdržavanja utvrđuje od zakonskog ličnog dohotka u entitetu, odnosno distriktu. Na osnovu Odluke o najnižoj plati⁴⁷ u Republici Srpskoj, najniža plata utvrđena je u visini 520,00 KM. Primjera radi, nezaposleni roditelj koji se obavezuje na davanje izdržavanja jednog djeteta njegovih 15% u iznosu 78,00 KM, odnosno za više djece do polovine mogao bi biti obavezan na davanje u iznosu od 260,00 KM.

Izuzetno ako je iznos izdržavanja u slučaju iz prethodnog stava veći od zajemčenog ličnog dohotka, sud⁴⁸ ga određuje u fiksnom novčanom iznosu.⁴⁹

Roditelj sa kojim dijete ostaje u porodičnoj zajednici (povjereno na čuvanje, vaspitanje i izdržavanje) ne plaća izdržavanje djeteta kada se ono nalazi u posjeti npr. duže vrijeme kod roditelja s kojim inače više ne živi.⁵⁰ Ako opravdani interesi djece, odnosno roditelja zahtijevaju, maloljetna djeca mogu živjeti odvojeno od svojih roditelja⁵¹. U tim situacijama roditelji zadržavaju njihovo pravo na viđanje i održavanje ličnih kontakata sa djetetom, te se ne oslobađaju obaveze izdržavanja djeteta. Sud roditelju kome je dijete povjereno na zaštitu i vaspitanje, posebno cijeni kao doprinos za izdržavanje djeteta, rad i brigu tog roditelja koju ulaže u vaspitanje i podizanje djeteta⁵². A što se vidljivo potvrđuje kroz primjer obrazloženja pravostepene presude.⁵³

45 *Ibid.*

46 Čl. 261. PZRS.

47 Odluka o najnižoj plati („Službeni glasnik RS“, br. 3/20).

48 Iz obrazloženja Presude br. 71 0 P 304176 19 P od 16.09.2019. godine vidimo: „Stranke su postigle dogovor da se maloljetno dijete stranaka V.A. povjeri na zaštitu i vaspitanje predlagateljici V. rođ. C.D. uz obavezu predlagača V.O. da doprinosi za njeno izdržavanje mjesečno 3.000,00 KM počev od xx.xx.2019.god., a koji dogovor je prihvaćen i od strane Centra za socijalni rad Banjaluka. Među strankama nije sporno da je predlagač zaposlen kao xxx i ostvaruje znatna mjesečna primanja, a da je predlagateljica nezaposlena.“, Dopis Osnovnog suda u Banjoj Luci br. 071-0-Su-0-20-002616 od 06.08.2020. godine.

49 Čl. 260. stav 2. PZRS.

50 Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 261.

51 Čl. 81. st. 3. PZRS.

52 Čl. 254. PZRS.

53 *Presuda br. 71 0 P 099515 10 P od 28.10.2011. godine*: „Međutim, sud ističe da roditelj kome je dijete povjereno na brigu, zaštitu i vaspitanje mora svakodnevno da se brine o svim redovnim potrebama djeteta: o njegovoj ishrani, oblačenju, zdravlju, higijeni, školovanju (redovno pohađanje škole,

Međutim, u eri sveopšte globalizacije porodicu prate razni problemi za koje treba iznaći rješenje. Vrlo su česte situacije gdje se zbog velike mobilnosti radne snage, roditelji često i bez razvoda razdvajaju i odlaze na rad u inostranstvo. Ako roditelji ili roditelj koji sam vrši roditeljsko pravo odlazi na privremeni rad u inostranstvo i sa sobom ne vodi djecu, djeca će se povjeriti na zaštitu i vaspitanje drugom licu, ili odgovarajućoj ustanovi ako je organ starateljstva ovo povjeravanje prethodno odobrio⁵⁴. Često se dešava da roditelj s kojim dijete živi odvede dijete sa sobom u inostranstvo a bez saglasnosti drugog roditelja. Moguće pokretanje krivičnog postupka, zbog kršenja prava roditelja sa kojim dijete ne živi, tačnije zbog krivičnog djela iz čl. 185 KZRS „oduzimanje djeteta“, a za koje je st. 1. propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine.

6. Izmjena dosuđenog iznosa za izdržavanje djeteta

Dosuđeni iznos za izdržavanje djeteta može biti podložan kasnijim izmjenama u pogledu njegove visine, ali i potpunog ukidanja. Smanjenje ili povećanje izdržavanja zahtijeva se tužbom.⁵⁵ Tužbu može podnijeti zainteresovano lice⁵⁶, zakonski zastupnik djeteta (njegov drugi roditelj), a ako bez opravdanog razloga tako ne postupi to može biti i organ starateljstva.⁵⁷ Dijete kao samostalan pokretač parnice za povećanje davanja izdržavanja se javlja kada je u pitalju punoljetno dijete koje se nalazi na redovnom školovanju do njegove 26. godine života.

Ovdje iako se radi o mijenjanju pravosnažne presude, pokreće se zbog izmijenjenih okolnosti nastalih nakon pravosnažnosti presude nije u pitanju res iudicata, već potpuno nova pokrenuta parnica. U njoj sud odlučuje na osnovu novih činjenica, a koje su nastale nakon dosuđenog prava na izdržavanje ranijom presudom, te dosuđivanjem nove visine izdržavanja u novoj presudi ranija se ne dira u smislu njenog postojanja, već egzistira i vrednuje se na taj prošli period. Pravilo je da se izdržavanje ne može tražiti za proteklo vrijeme nego samo za buduće, najranije od podnošenja tužbe.⁵⁸

Davalac izdržavanja može od suda tražiti u parničnom postupku da se ona smanji ili potpuno ukine, a primalac izdržavanja može tražiti povećanje davanja izdržavanja, a sve zbog promijenjenih okolnosti koje neminovno nastaju protekom

ispunjavanje školskih obaveza, ponašanje i vladanje u školi) itd., da također, ovaj roditelj, istovremeno mora da vodi brigu i o obezbjeđivanju svih ostalih životnih potreba jednog domaćinstva (domaćinstva zakonskog zastupnika i djeteta) koje se odnose na plaćanje troškova stanovanja (zakupnine - ukoliko lice ne stanuje u privatnoj imovini, što je ovdje slučaj sa zakonskom zastupnicom, te režija električna energija, toplotna energija, telefonske usluge, voda, komunalije itd.) tako da iznos njegovih primanja, po prirodi stvari odlazi za zadovoljavanje svih ostalih egzistencijalnih potreba njihovog domaćinstva, dok se, u pravilu, obaveza drugog roditelja (roditelja kome dijete nije povjereno) sastoji samo u tome da mjesečno daje određeni novčani iznos, a sve ove ostale svakodnevne brige i staranje ostaju za njega nepoznanica.“, Dopis Osnovnog suda u Banjoj Luci br. 071-0-Su-0-20-002616 od 06.08.2020. godine.

54 Čl. 87. st. 2. PZRS.

55 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 461.

56 Ibid., str. 461.

57 Čl. 256. PZRS.

58 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 462.

vremena. Nastanak, izmjena ili prestanak samo jedne činjenice na strani primaoca ili davaoca izdržavanja može uticati na ranije utvrđeno izdržavanje (primaalac ili davalac izdržavanja je ostao bez posla, prima garantovanu zaradu, postalo je nesposobno za rad, pogoršalo mu se zdravstveno stanje, počeo je da se školuje ili mu je povećana zarada odnosno drugi prihodi, zakonska obaveza izdržavanja drugog djeteta je prestala, zaposlio se, naslijedio je nepokretnosti kojima je povećao svoje prihode, davalac izdržavanja bio je obavezan da doprinosi za izdržavanje u stranoj valuti, ali se vrati i zaposli u zemlji itd.)⁵⁹

7. Sudski postupak u sporovima za izdržavanje djeteta

Kada nije moguće sporazumom između roditelja da se izdržavanja djeteta uredi, onda se kondemnatornom tužbom (da se obaveže na neko davanje) ili konstitutivnom (da se traži povećanje ili smanjenje dosuđenog iznosa izdržavanja) u parničnom postupku pokreće pravosudni aparat. Sud u postupku razvoda ili poništenja braka⁶⁰ ili u postupku utvrđivanja očinstva ili materinstva⁶¹ po službenoj dužnosti odlučuje o pravu na izdržavanje djeteta. Kada nastupi makar i jedna promjena prilika tužbom za izmjenu visine izdržavanja postupak može pokrenuti maloljetno dijete, zastupano putem zakonskog zastupnika (roditelja sa kojim živi).

Sudski postupak u parnicama za davanje izdržavanja ubraja se u posebne sudske postupke. Može se voditi kao samostalan ili u obliku adhezionog postupka uz npr. bračne parnice. U ovim parnicama stvarno je nadležan prvostepeni sud, a mjesno sud izberive nadležnosti – pored suda opšte mjesne nadležnosti prema prebivalištu tuženog i sud prebivališta tužioca⁶² (pokretača postupka za davanje izdržavanja).

Pred Osnovnim sudom u Banjoj Luci⁶³, na sprovedenoj analizi desetogodišnjeg stanja parničnog odjeljenja od 01.01.2010. godine do 31.12.2019. godine bilo je ukupno 91.954 predmeta. Od toga u 4.823 predmeta pokrenut je postupak iz porodično pravne oblasti. U grafikonu ispod, a prema različitim pravnim osnovama, to izgleda ovako:

Ukupan broj parnica koje su pokrenute za ostvarivanje prava na izdržavanje djeteta je 540. Od ukupnog broja razvoda 4.110 predmeta, a gdje se uglavnom stiče pravo da se istakne zahtjev za davanje izdržavanja vidimo da to u ovom slučaju iznosi 13,13 % parnica koje su vođene u parnicama za izdržavanje djeteta, a što svakako nije mali broj.

Prilikom donošenja odluke o visini iznosa za izdržavanje djeteta sud mora da utvdi potrebe tražioca izdržavanja kao i sve mogućnosti onoga ko je obavezan da to izdržavanje daje.⁶⁴ „Obaveza roditelja da izdržavaju svoju maloletnu decu je primarna

⁵⁹ Babić I., *Porodično pravo*, Bijeljina: Pravni fakultet Bijeljina Univerzitet Sinergija, 2007., str. 255-256.

⁶⁰ Čl. 72. PZRS.

⁶¹ Čl. 143. PZRS.

⁶² Čl. 34. ZPP RS.

⁶³ Osnovni sud u Banjoj Luci – dalje OS BL.

⁶⁴ Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske 71 0 P 046678 14 Rev od 09.12.2015. godine, <https://>

u odnosu na izdržavanje punoletne dece koja se nalaze na redovnom školovanju“.⁶⁵ Tako da možemo zaključiti da obaveza roditelja da izdržava punoljetno dijete, nije po jačini izjednačena sa izdržavanjem maloljetnog djeteta, tako da moraju iskoristiti sve svoje raspoložive mogućnosti da maloljetnika izdržavaju, pa čak i onda kada time ugrožavaju svoje nužno izdržavanje.⁶⁶

1.1. Uloga organa starateljstva u toku postupka pred sudom

Kada sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijestice o tome organ starateljstva radi obezbjeđenja sredstava za izdržavanje djeteta.⁶⁷ Organ starateljstva u ime maloljetnika pokreće parnični postupak za izdržavanje (ili povećanje izdržavanja – kasnije), kada roditelj koji je prema zakonu u obavezi da pokrene sudski postupak za navedeno to iz opravdanih razloga ne čini. Isto se dešava i ukoliko ovaj roditelj ne pokreće izvršni postupak prema pravosnažnoj i izvršnoj parničnoj presudi, tj. organ starateljstva će pokrenuti izvršenje.⁶⁸

Sud je u obavezi da na sva ročišta u postupku rješavanja prava djeteta poziva organ starateljstva⁶⁹. Bitna uloga organa starateljstva, kao posrednika između

vsud-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=39950: „Odlučujući o zahtjevu tužitelja po provedenom dokaznom postupku prvostepeni sud je utvrdio: da je u vrijeme podnošenja tužbe maloljetni tužitelj A.G. bio starosti od 11 godina i maloljetna M.G. starosti od 8 godina; da su u to vrijeme pohađali osnovnu školu i to A. peti razred, a M. treći razred, te da su pored redovne škole bili uključeni u brojne vanškolske aktivnosti (košarka, odbojka, tenis, škole stranih jezika) i da su pohađali i nižu muzičku školu i to A. na odsjeku gitare, a M. na odsjeku klavira; da je majka tužitelja, iz razloga što je i sama bila zaposlena, u vrijeme podnošenja tužbe morala angažovati pomoć drugog lica radi odvođenja djece u školu i dovođenja iz škole, te kasnije za pomoć oko školskih obaveza (instrukcije iz matematike); da su tužitelji imali mjesečne izdatke za plaćanje članarine za navedene vanškolske aktivnosti; da su maloljetni tužitelji u vrijeme donošenja prvostepene presude u uzrastu od 16 godina i 13 godina i da su učenici srednje škole (A.) i osnovne škole (M.); da maloljetni tužitelji žive sa majkom i bakom u stanu koji je vlasništvo njihove bake i da se povremeno viđaju sa tuženim, koji živi u stanu njegovih roditelja; da brak tuženog i majke tužitelja nije zvanično razveden; da tuženi za period od utuženja pa do donošenja prvostepene presude nije doprinosio izdržavanju mllj. tužitelja u smislu redovnih mjesečnih davanja, s tim da ih je vodio na ljetovanja i zimovanja i povremeno im kupovao garderobu; da roditelji maloljetnih tužitelja ostvaruju primanja po osnovu plate u KC B.L. i primanja na M. fakultetu B.L.; da je prvostepeni sud pribavio podatke o visini njihove plate, te visini primanja na M. fakultetu B.L., na godišnjem nivou, za period od 2008. godine pa do oktobra 2012. godine; da je tuženi osnivač i vlasnik preduzeća L. d.o.o., koje u svom sastavu ima dvije ambulate porodične medicine, te koje preduzeće posluje sa dobitkom; da je tuženi vlasnik poslovnog prostora koji se nalazi u Ulici...“ (od 6.8.2020).

65 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 402.

66 *Ibid*, str. 405.

67 Čl. 255. PZRS.

68 Čl. 256. PZRS.

69 Čurić S.; Krsmanović P.; Mitrić N. i dr., *Modul I Građanska oblast ispitivanje tužbe i pripremno ročište*, Sarajevo: Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, 2006., str. 21.: „Okružni sud presudu Osnovnog suda ukida i predmet vraća na ponovni postupak iz razloga, što je odredbom člana 267 st.1 Porodičnog zakona Republike Srpske propisano da ako se u parnici odlučuje o izdržavanju maloljetne djece ili punoljetne djece nad kojima je produženo roditeljsko staranje, organ starateljstva učestvuje u tom postupku, radi zaštite interesa djece. Odredbom člana 267. stav 2 zakona, propisano je da će sud koji odlučuje u parnici za izdržavanje obavijestiti organ starateljstva o postupku i pozvati ga na sva ročišta, kao i dostaviti mu sve odluke donesene u postupku ovlaštenja organa starateljstva u postupku utvrđena su članom 73. navedenog zakona. Prvostepeni sud je propustio da obavijestiti organ

roditelja, jeste da se prije svega oni dogovore o visini i načinu davanja izdržavanja za dijete.⁷⁰ Može se sklopiti sporazum između roditelja pred organom starateljstva, koji u daljoj realizaciji davanja izdržavanja djetetu ima snagu izvršne isprave.⁷¹ U sudskim postupcima za izdržavanje djece on se javlja kao umješac i u toku parnice je ovlašten da postavlja različite prijedloge usmjerene na zaštitu najboljih interesa djeteta, da izjavi pravne lijekove, odnosno sve one radnje koje su zakonom propisane u postupcima davanja izdržavanja, a to roditelji koji su zakonski zastupnici djeteta ne preduzimaju. Kako se često nesređene socijalne, lične i materijalne okolnosti između roditelja reflektovani na sam njihov odnos prema djeci, vaspitanju i njihovoj zaštiti (poremećeni porodični odnosi), organ starateljstva⁷² pruža određenu pomoć i savjete roditeljima kako da srede i prevaziđu međusobne nesuglasice u pogledu izdržavanja zajedničkog djeteta.

1.2. Izvršni postupak u ostvarivanju prava na izdržavanje djeteta

Ukoliko izdržavanje koje je dosuđeno pravosnažnom i izvršnom sudskom odlukom ostane neizmireno u određenom paricionom roku, dijete ukoliko je maloljetno posredstvom svog zakonskog zastupnika (onaj roditelj sa kojim dijete živi) pokreće postupak izvršenja pred sudom. Ukoliko je u toku nastajanja neizmirenih potraživanja dijete postalo punoljetno, ono će samo pokrenuti izvršni postupak budući da je u međuvremenu postalo potpuno parnično sposobno. Porodični zakon propisuje da zbog pravne sigurnosti djeteta u svim sudskim postupcima, kada je u pitanju davanje izdržavanja „dijete ima pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na socijalni status u svim slučajevima u postupcima za ostvarivanje prava na izdržavanje.“⁷³

Navedeno je potrebno da se preduzme u zakonskim rokovima, budući da postoji prijetnja zastare potraživanja. Budući da zastarijevanje ne teče između roditelja i djece dok traje roditeljsko pravo⁷⁴, a kada se ono dosudi sudskom odlukom tada zastara navedenog potraživanja nastupa za deset godina⁷⁵. Konkretno za dijete koje postane punoljetno zastara se računa od njegovog punoljetstva, dok za maloljetnu djecu zastara ne teče. Roditelj koji nije davao izdržavanje za dijete koje s njim ne živi, a bio je na to obavezan pravosnažnom i izvršnom sudskom odlukom, dužan je djetetu isplatiti naknadu za neizmireno izdržavanje računajući unazad od dana nastanka tog prava pa do podnošenja tužbe. Dospjela potraživanja iz prava na izdržavanje zastarijevaju za tri godine.⁷⁶

starateljstva o postupku, čime je onemogućio organ starateljstva kao stranku (*sui generis*) da raspravlja pred sudom, pa je takvim propustom počinio bitnu povredu odredbi parničnog postupka, iz člana 209 ZPP-a.”

70 Čl. 257. PZRS.

71 *Ibid*, st. 2.

72 Čl. 256. PZRS.

73 Čl. 268a. PZRS.

74 Čl. 381. st. 2. ZOO.

75 Čl. 379. st. 1. ZOO.

76 Čl. 372. st. 1. ZOO.

„Sudska nagodba (res transacta) kao i sudska presuda, kojima se određuje alimentacija, jednako su podložne pretpostavci promjenjenih prilika (clausula res stantibus), što znači da se tako nastale obaveze mogu pod tom pretpostavkom menjati, ali s obzirom na dispozitivnu maksimu samo na zahtev ovlaštenika.“⁷⁷

1.3. Krivični postupak u ostvarivanju prava na izdržavanje djeteta

Kada se dogodi da izvršna sudska presuda iz dosuđenog prava na izdržavanje djeteta ne može da se realizuje ni prinudnim izvršenjem može doći do pokretanja krivičnog postupka⁷⁸. U čl. 192. KZRS navodi se da ko ne daje izdržavanje za lice koje je po zakonu dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena na osnovu izvršne sudske odluke ili izvršnog poravnjenja pred sudom ili drugim nadležnim organom, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. Kada se iz tog razloga ostvare neke teške posljedice po izdržavano lice onda je zapriječena kazna zatvora do tri godine i novčana kazna. Sud uglavnom u skladu sa odredbama KZRS počinocu krivičnog djela „izbjegavanje davanja izdržavanja“ izriče uslovnu. Na taj način nastoji se primorati roditelj (osuđeni) da plati sva zaostala davanja i ubuduće da ih izmiruje redovno, ianče će nad njim da se izvrši kazne zatvora.

Razlozi subjektivne prirode davaoca izdržavanja ne uzimaju se za relevantne pri presuđenju.⁷⁹

Pred OS BL u pomenutom desetogodišnjem periodu bilo je 398 krivičnih postupaka zbog krivičnog djela „izbjegavanje davanja izdržavanja“ (novi KZRS čl. 192., a Stari KZRS čl. 210.). Kada dovedemo u vezu broj pokrenutih postupaka pred parničnim sudom za ostvarivanje prava izdržavanja djece (540 predmeta), vidimo

77 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 365.

78 Čl. 192. Krivični zakonik Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, br. 64/17 – dalje KZRS), stari Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13 – dalje Stari KZRS) čl. 210. zbog navođenja sudske prakse koji je bio na snazi do 18.07.2017. godine.

79 *Presuda br. 71 0 K 221509 15 K od 19.04.2017. godine*: „...optuženi je zreo muškarac srednje starosne dobi (1981. godište) i živi sam sa majkom penzionerom u Banjaluci sa određenim tehničkim kvalifikacijama (završio Metalsku školu) i ostalim građevinskim znanjima koje sam spominje u svojim navodima na glavnom pretresu kada je rekao da u toj oblasti sve zna raditi, pa ako se uzme u obzir da je optuženi zdravstveno sposoban za privređivanje, to ovaj sud nalazi da je optuženi bio sposoban za privređivanje za plaćanje nisko određenog iznosa izdržavanja (po 25% od najniže zarade u Republici Srpskoj za svako djete),...koji je optuženi prema svojim mogućnostima mogao davati za svoju djecu da je htio da nađe zaposlenje od 24.09.2013. godine i prije u građevinskim, poljoprivrednim ili tehničkim poslovima, što optuženi za ove skoro četiri godine nije ni pokušao sudeći po njegovim navodima sa glavnog pretresa gdje pominje samo jedan sedmodnevni „izlet“ u inostranstvo radi zaposlenja, čime je postupao sa direktnim umišljajem jer u smislu čl. 232. st. 2. PZRS u izvršavanju svoje obaveze izdržavanja mladb. djece nije iskoristio sve svoje mogućnosti, što znači da je u vrijeme izvršenja djela bio svjestan zakonskih obilježja predmetnog krivično djela i htio njegovo izvršenje. Dakle, optuženi je pored toga što je nezaposlen i što nema imovine, sposoban za privređivanje i davanje izdržavanja prema svojoj djeci koja mu je kao ocu prvo moralna dužnost i da nije određena sudskom presudom, zbog čega ne postoje elementi za isključenje odgovornosti za ovo krivično djelo kako to tvrdi optuženi, iz kojeg razloga ga je sud i oglasio krivim i krivično odgovornim.“, Dopis Osnovnog suda u Banjoj Luci br. 071-0-Su-0-20-002616 od 06.08.2020. godine.

da određeni broj roditelja koji uđu u sudski postupak grubo krše svoju zakonsku obavezu da izdržavaju svoju djecu. Prema kondemnatornim tužbama, dosuđeno izdržavanje samo 30% roditelja je izmirivalo dobrovoljno prema izvršnoj parničnoj presudi. U čak 70% slučajeva je pokrenut krivični postupak, kao krajnja prinudna mjera. Praksa OSBL, pri donošenju odluka zbog neplaćanja izdržavanja djetetu je uslovna osuda, uz navođenje jasnog uslova koji treba da se ostvari, kako ne bi došlo do izricanja zatvorske kazne.⁸⁰ Može se zaključiti da sud kroz sistem izricanja prinudnih (alternativnih) mjera (uslovne osude) nastoji okrivljenog ostaviti na slobodi i dodatno uticati da iskoristi dodatne lične kapacitete kako bi izmirio nastala dugovanja zbog nedavanja izdržavanja.

S druge strane, lica koja ukoliko se nađu na izdržavanju kazne zatvora zbog nedavanja izdržavanja, dužna su da srazmjerno svojim imovinskim mogućnostima i prihodima koje mogu da ostvaruju dok su na izdržavanju zatvorske kazne, u skladu sa potrebama djeteta doprinose njegovom izdržavanju.⁸¹

7. Zaključak

Kada se osvrnemo na cjelokupno porodično pravo u BiH i njegove zakonske okvire, uočava se neophodnost da se oni dosljedno sprovode kako bi se egzistenciju djeteta brže ostvarila. Najvažnije u zaštiti djeteta jeste omogućavanje nesmetanog pristupa za ostvarivanje njegovog prava na izdržavanje. S obzirom da izvjestan broj roditelja sa kojim dijete ne živi izbjegava upravo plaćanje dosuđenog izdržavanja za njegovo dijete, zakonima u Republici Srpskoj dobro je regulisana navedena oblast, ali u praksi je mnogo problema kada je u pitanju njegova realizacija u konkretnim slučajevima.

Legislativa i na nivou BiH je dobro postavljena, tako da se Zakonom o putnim ispravama BiH⁸² dozvoljava odbijanje zahtjeva za izdavanje putne isprave ako postoji osnovana sumnja da će podnosilac zahtjeva izbjeći izvršenje određenog dospelog potraživanja između roditelja i djece, ali samo kada to sud zatraži. Određene poteškoće u realizaciji ove mjere nastoje se otkloniti, te je upućen zahtjev Parlamentarnoj skupštini BiH⁸³ u toku 2019. godine, da se izmjenama i dopunama navedenog zakona propiše da roditelj koje izbjegava ispunjenje obaveze izdržavanja djeteta ne može ostvariti svoje pravo na putnu ispravu te da im se važeća isprava može oduzeti. Time bi sud bio u obavezi da sve pravosnažne odluke iz oblasti prava

80 *Ibid*: „kojom se optuženom za svako krivično djelo iz člana 210. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske utvrđuje kazna zatvora u trajanju od po 4 (četiri) mjeseca, te mu se primjenom odredbe iz člana 42. stav 2. tačka 2. Krivičnog zakona Republike Srpske utvrđuje jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 6 (šest) mjeseci i istovremeno određuje da se ova kazna zatvora neće izvršiti ako optuženi u roku provjeravanja od 1 (jedne) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo i ako u roku od 1 (jedne) godine od dana pravosnažnosti presude izmiri dospjele obaveze po presudi Osnovnog suda u Banjaluci broj 71 0 P 168566 13 P od 24.09.2013. godine i uredno daje buduće obaveze izdržavanja.“

81 Babić I., *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni glasnik, 2014., str. 396.

82 Zakon o putnim ispravama Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 4/1997, 1/1999, 9/1999, 27/2000, 32/2000, 19/2001, 47/2004, 53/2007, 15/2008, 33/2008, 39/2008 i 60/2013).

83 <https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/03072019/03072019-vijest2.html> (od 6.8.2020).

izdržavanja djece, zbog evidencije dostavlja kod organa koji izdaje lična dokumenta građanima BiH. U toj situaciji bi se navedena mjere mogla sprovesti po službenoj dužnosti i ubrzati sam postupak prinudne ostvarivanja prava na izdržavanja.

Roditelji se u sudskim postupcima često pozivaju da potraživanje iz oblasti izdržavanja prema djetetu ne izmiruju jer su nezaposleni. Sud nabedeno ne cijeni kao olakšavajuću okolnost, niti kod parnica pri utvrđivanju visine davanja izdržavanja (držeći se određenih zakonskih parametara za utvrđivanje visine davanja), tako ni u krivičnom postupku.

Zakonodavac je pružio dobru pravnu zaštitu time što je propisao krivično djelo „izbjegavanje davanja izdržavanja” za dijete članom 192 KZRS. Kako se prije krivičnog postupka provodi izvršni postupak navedenog potraživanja, jasno je da se na osnovu iste presude izvršni postupak može pokrenuti iznova, sve dok naplata ovog potraživanja ne uspije. Nakon što izdrži zatvorsku kaznu i izađe iz zatvora osuđeni nije oslobođen obaveze izmirenja identičnog potraživanja prema djetetu.

Milijan Vasić, LL.M.

Associate in the Basic Court in Banja Luka

THE RIGHT OF THE CHILD TO SUPPORT IN LEGAL THEORY AND JUDICIAL PRACTICE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Summary: One of the most important rights in the era of general social globalization is the protection of the integrity of the child, his exercise of the right to maintenance, both within the family and outside it. At the moment of birth, the child receives certain guaranteed rights by registration in the birth register: personal JMBG, personal name, citizenship, the right to know about the existence of both his parents, but also the right to maintenance by his parents or other persons specified by law.

This paper will try to answer the question of how much the child is entitled to maintenance is protected in practice, it will be pointed out the theoretical and practical (court) issues of exercising the right to maintenance (alimony). The case law before the Basic Court in Banja Luka, as the largest first instance court in Republika Srpska, on the manner of exercising the child's right to maintenance, both through the main litigation and other, adhesion court proceedings (executive, criminal), will be pointed out.

Key words: child, maintenance, family law, guardianship authority.